

DE MAN MET VELE EIGENSCHAPPEN

Een biografie van Herman Teirlinck

“Gij zijt in het courante leven, ten voeten uit, een man zonder beginsels”, bekent de hoofdpersoon op een van de eerste bladzijden van Herman Teirlincks late meesterwerk *Zelfportret of het galgemaal* (1955). Het is iets wat de mens en schrijver Teirlinck vaak is aangewreven: hij switchte zonder moeite van proza dat de natuur verheerlijkte, naar beschrijvingen van het Brusselse grotestadsleven, dat hij ook van binnen en van buiten kende. Daarenboven beoefende hij zowat alle kunstgenres: hij speelde toneel en poppenspel, schreef gedichten, novellen, romans, theaterteksten, essays; hij tekende portretten en maakte bandversieringen en illustraties; hij kon musiceren en causerieën houden, een papierwinkel en een meubelzaak leiden, galakostuums voor dames en plannen voor zijn eigen huizen tekenen, tijdschriften stichten en les geven.

Zoals alle grote schrijvers van zijn generatie – die van het tijdschrift *Van Nu en Straks* – heeft hij het wel eens in het Frans geprobeerd, maar koos hij uiteindelijk voor het Nederlands. Teirlinck zou dus te wendbaar zijn geweest, met andere woorden te veel de modes van de dag gevolgd hebben. Die waren achtereenvolgens: in zijn vroege werk het sociaalrealisme naar het voorbeeld van zijn oom Reimond Stijns en het door Wagner en Maeterlinck beïnvloede neosymbolisme, in zijn theaterstukken uit de jaren twintig en dertig het expressionisme, in zijn grote romans *Maria Speermalie* en *Het gevecht met de engel* het vitalisme à la Jean Giono en ten slotte in het *Zelfportret* het modernisme.

Zo iemand moet op zich wel de verdenking laden van een dilettant, een oppervlakkig beoefenaar van de kunsten. Is hij ten slotte ook als persoon nog kwikzilverig, verzorgde hij zijn uiterlijk als een decadent en gaf hij zich bijwijlen over aan drank en vrouwen, dan wordt hij definitief als beginselonvast weggezet. Vader Isidoor Teirlinck, de bekende volkskundige, had het al moeilijk met het weinig kloeke karakter van zijn zoon, die zijn studies niet afmaakte en bij een herbergiersdochter zijn eerste kind verwekte.

De biografie van Teirlinck brengt geen nieuwe visie op de figuur van de ‘zwierige artiest’

Een van de artiest en de veelvormigheid van de persoon kunnen alleen maar een interessante biografie opleveren, zeker als er nog geen bestaat. Dat is zo met *Ge zijt zoveel mensen geweest*, de biografie van Teirlinck, die zijn titel ontleent aan een citaat uit het reeds vermelde *Zelfportret*. De auteur, Stefan van den Bossche, publiceerde eerder een biografie over Jan van Nijlen, waarmee hij in Amsterdam promoveerde. Ook hij is van vele markten thuis: hij was cultuurfunctionaris, doceert onder meer aan de KU Leuven (Campus Brussel), stichtte tijdschriften (*Zacht Larwijd*, *Rythmus* en *Passages*), bezielde verenigingen (het Herman Teirlinckgenootschap) en publiceert in een flink tempo boeken, zoals het cultuurwetenschappelijke *Grondlaag & pigment* in 2012 en twee jaar geleden een studie over het prerafaëlitisme in de Belgische kunst en literatuur.

De biografie van Teirlinck brengt geen nieuwe visie op de figuur van de “zwierige artiest”, of het zou het inzicht moeten zijn dat hij niet gespeend was van enige ambitie en opportunisme. Maar zo’n attitude wordt uit zowat elke hedendaagse biografie van een bewonderde schrijver duidelijk, of hij nu Hugo Claus of Karel van de Woestijne heet. Het boek belicht wel een aantal weinig bekende aspecten, zoals de relatie met de nu vergeten dramaticus Nestor de Tière en vooral het eerste, niet zo gelukkige huwelijk van Teirlinck. Dat laatste wordt geschetst aan de hand van de vaak larmoyante liefdesbrieven, waarvan Jeroen Brouwers ooit zei dat ze een goudmijn zijn voor elke biograaf. Ze doen een patriarchale Teirlinck kennen, die zijn eerste vrouw tot burgervrouw wilde boetsen (net zoals hij zijn tweede vooral als kokkin waardeerde).

Zaken die dan weer meer aandacht hadden verdiend, zijn figuren uit Teirlincks ludieke Mijolclub (de Brusselse groep vrienden-intellectuelen die het bakspel *mijol* speelden en geuze dronken), de nog informelere Hutsepotbijeenkomsten die de nergens vermelde tandheelkundige Irenée van der Ghinst organiseerde, of de bedrijvigheid van de schrijver in de meubelzaak de Cunsel. Evenmin goed uitgewerkt zijn Teirlincks rol in de Vlaamsche Club (hij was voorzitter van 1929 tot 1930 van deze kring, die onder meer de Vlaamse culturele uitstraling in Brussel wilde bevorderen), zijn relatie tot de beeldende kunst, zijn houding tijdens de Eerste Wereldoorlog of aspecten van zijn werk zoals zijn diletantisme, zijn fantastiek, zijn stijl. Vaak moet de lezer de informatie daarover bijeenprokkelen op verschillende plaatsen.

De grote crux van elke biografie van een schrijver is de verhouding tussen het leven en het werk. Elk werk van Teirlinck wordt in *Ge zijt zoveel mensen geweest* voorgesteld en vooral de receptie ervan wordt besproken. Dat brengt met zich mee dat er weinig nieuwe interpretaties van worden geleverd. Wel worden enkele onterecht vergeten boeken van onder het stof gehaald zoals *De nieuwe Uilenspiegel*, het prachtige credo 'Monoloog bij nacht' of Teirlincks teksten over de Vlaamse Beweging. Het gevaar dat elke biograaf bedreigt, is dat hij in het literaire werk jaagt op passages die de biografie bevestigen, terwijl de biografie in feite moet aantonen hoe de auteur in staat was om zijn autobiografie te transformeren tot literatuur.

Een goed voorbeeld van die problematiek levert het *Zelfportret*, dat door de een als een mystificerende bekentenis van de auteur wordt gelezen en door de ander als een zoveelste met decadentisme besprenkelde verbeelding. Van den Bossche beperkt zich tot het opsporen van de zaken die hij herkent uit de biografie. Weinigzeggend zijn daarbij constatering en als "Antonides is gebaseerd op de figuur van de ingenieur, succesrijke ex-racepilot en autoverkoper André Pisart (...)." Gevaarlijker is het om te menen dat Teirlinck "zijn persoonlijke verleden in beeld" wil brengen als er overeenkomsten zijn tussen wat er in de roman staat, en wat de biografie aan het licht brengt. Deze manier van verbanden leggen reduceert de roman tot een portret van de auteur, terwijl die niet anders dan als een ontmaskering van de schijn, de leugen, het bedrog gelezen kan worden en dus als een kreet om waarheid en authenticiteit.

De vorm van Van den Bossches biografie is erg conventioneel: stevast worden personen en tijdschriften als in een lemma van een encyclopedie geïntroduceerd. Daardoor maakt het boek de indruk van een uitgeschudde steekkaartenbak, wat nog versterkt wordt door het soms zo goed als letterlijk herhalen van wat anderen al geschreven hebben. Een voorbeeld is de karakterisering van de Franse filosoof Alain, die we ook in het door Van den Bossche veelvuldig gebruikte *Herman Teirlinck Breviarium* van Clement Caremans aantreffen. Men vergelijkte, bij Van den Bossche:

In de jaren voor de oorlog publiceert hij dagelijks korte filosofische beschouwingen in *La dépêche de Rouen* onder de titel "Propos d'un Normand". Na de oorlog, waarin hij als vrijwilliger dienst heeft genomen, zet hij zijn activiteit als schrijver van filosofische stukjes voort in de *Nouvelle Revue Française*. Hij schrijft in een veeleer laconieke stijl en confronteert de lezer met esthetische, politieke, literaire, economische en pedagogische problemen. De auteur gaat daarbij niet uit van een of ander filosofisch systeem, maar observeert en commentarieert vanuit een individualistisch standpunt de contemporaine maatschappelijke verschijnselen. Niet zelden gaat hij lijnrecht in tegen conventionele meningen, maar zonder de band met de werkelijkheid en de feiten los te laten.

De formuleringen van Caremans zijn hier en daar licht veranderd:

In de jaren 1906-1914 liet hij dagelijks korte stukjes, filosofische beschouwingen, in *La dépêche de Rouen* verschijnen onder de titel *Propos d'un Normand*; hij ondertekende ze met "Alain". Na WO 1 (hij had vrijwillig dienst genomen) zet hij zijn activiteit als schrijver van dagelijkse filosofische cursiefjes voort in de *Nouvelle Revue Française* onder de titels *Propos en Libres Propos*. (...) Ze zijn geschreven in een laconieke stijl en confronteren de lezer met problemen van esthetische, politieke, literaire, economische en pedagogische aard. De auteur ontwerpt geen filosofisch systeem, maar commentarieert vanuit een onafhankelijk, liberaal en individualistisch standpunt de verschijnselen van zijn tijd. Vaak gaat hij dwars tegen de gevestigde opvattingen in, waarbij hij in zijn argumentatie nooit de harde feiten loslaat.'

*Het boek belicht een paar
weinig bekende aspecten,
zoals Teirlincks eerste,
niet zo gelukkige huwelijk*

Een jammerlijk aspect van *Ge zijt zoveel mensen geweest* is de gebrekkige tekstredactie, die mee verantwoordelijk is voor de al opgesomde feilen. De biografie bevat vele herhalingen (en niet alleen van overbodige voornamen), soms op twee opeenvolgende bladzijden. Vooral het begin bulkte van de hernemingen. Zo lezen we op pagina 22 al voor de derde keer dat Stijns getrouwd is met de zus van Teirlincks moeder. Het boek had ook met een derde ingekort kunnen worden door het lemmakarakter in te dijken: de hierboven geciteerde informatie over Alain hebben we echt niet nodig. Inconsequent is de spelling van namen (bijvoorbeeld van 't Zal wel gaan/gaen) en titels ('Air (sic) de clavecin' op p. 56 en 'Airs de clavecins' op p. 83). Slordigheden zijn legio, ook in de bibliografie, waar bijvoorbeeld August Vermeylens *De Vlaamse letteren van Gezelle tot beden één keer alfabetisch niet correct onder de studies in boekvorm staat en een tweede keer onder de 'Bijdragen in periodieken' wordt vermeld. Een voorbeeld van storende onzorgvuldigheid is de volgende: de zeven Franstalige gedichten van 'Airs de clavecin' worden op p. 56 allemaal sonnetten genoemd, terwijl slechts vier ervan sonnetten zijn.*

De zwart-witillustraties van het boek zijn ondermaats en hebben gebrekkige onderschriften. Waarom bijvoorbeeld niet de tweetalige brochure opnemen voor de *Iris Papeterie / Papierhandel 't "Waterbloemken"*, die in het Letterenhuis te vinden is, of een voorbeeldje van Teirlincks talent om karikaturen te tekenen? Zoveel haastwerk van de uitgever zorgt er helaas voor dat een in potentie belangrijke biografie verwordt tot een onbruikbaar werkinstrument. Het is een gemiste kans omdat een nieuwe biografie van Teirlinck misschien nooit meer op de markt zal komen.

HANS VANDEVOORDE

STEFAN VAN DEN BOSSCHE, *Ge zijt zoveel mensen geweest. Herman Teirlinck 1879-1967*, Houtekiet, Antwerpen, 2018, 800 p.